

TAKTIKE IZVOĐENJA (NEPOSLUŠNIH) SUBJEKATA KULTURE

130.2:141.78
316.72

Tekst preispituje činove samo – pozicioniranja u / na polju kulture. Izvedeći tezu da je kultura praksa ne / materijalne proizvodnje, i da je kao takva konstantno u procesima nastajanja, predlažem 'prljavu' ili 'zagađenu' analizu koja bi u svojim protokole i procedure upisala efekte svog izvođenja.

Ukoliko smo u kulturu uronjeni, odnosno, kako i mi učestvujemo u (pro)izvođenju kulture, onda događaji mišljenja, pisanja, analize zahtevaju pitanje – kakvi smo subjekti u igri (pri čemu je 'igra' ideološki / ekonomsko / politički determinisana). Razmatrajući Virnoovu tezu o građanskoj neposlušnosti (po Hobbesu) u savremenom društvu, pozivam na kulturalnu neposlušnost, odnosno: 'prljavu' analizu, menjanje pozicija, zakrčenja, vraćanja i nagomilavanja informacija, nova pravila igre, i/ili subjekte kulture čije je mišljenje/analiza/pisanje/govor (o) kulturi 'svestan' da mu ona ne prethodi, kao što on ne prethodi njoj, već da je i on bezizborno proizvodi.

Ključne reči:

kulturalna analiza, diskurs-atmosfera, Internet protokoli, državni ideološki aparati, virtuelni domen, građanska neposlušnost.

U savremenom decentralizovanom društvu, mnoštvo pitanja o potencijalnim značenjima i učincima kulture, njenom jeziku, terminologiji, pismu, postaje sve kompleksnije. Ukoliko se umetnička praksa suočava sa problemima svog statusa, ukoliko društvene klasne formacije ustupaju mesto procesima (online) izvođenja, ukoliko je naše, savremeno društvo post-istorijsko, post-identitetsko, post – umetničko ako želite, kako misliti kulturu, ili, kako misliti kulturu u epohi informatizacije, novih komunikacionih tehnologija, post-fordističkog kapitalizma?

1. Kulturu možemo misliti kao statično polje, skup javnih, izvedenih praksi, uspostavljeno nasuprot prirodi, ili, dinamično, kao promjenjiv skup protokola i procedura mapiranja, indeksiranja i izvođenja aktuelnih društvenih (klasnih) formacija i / ili različitih identiteta i / ili bihevioralnih matrica i / ili modela percepcije, procesuiranja, izvođenja stvarnosti, itd. Ideja statičnosti odgovara konceptu progressa i kontinuiteta, i obećava jasne obrazce analize, mišljenja, kritike. Odnosno, mogući fiktivni scenario koji bi odgovarao prvoj pretpostavci mogao bi da glasi ovako: suočen / suočena sa svetom oko sebe čovek / žena konstruiše polje materijalne i nematerijalne produkcije / delatnosti kako bi na simboličkoj ravni omogućio / omogućila red u društvu, odnosno društveni poredak nasuprot iskustvu nasumičnosti samog života. Predloženi scenario se oslanja na antropološke studije sa polovine dvadesetog veka orijentisane na kulture, običaje, rituale marginalnih i marginalizovanih, *otkrivenih* društava trećeg sveta. Isti model je primenljiv, a kasnije primenjivan i na primere iz evro-atlantskog, zapadnog, prvog sveta – uglavnom na manjinske ali i druge izdvojive društvene grupacije. Ovakav pristup podrazumeva omeđivanje delatnosti, i što je važnije značenja i efekata kulture, a zatim primenu različitih (rodno, političko, ideološko, itd. determinisanih) analitičkih postupaka pri čitanju već prepoznatog / uspostavljenog objekta naučnog istraživanja / oglada. Ipak, ovakav pristup kao da izaziva na opiranje, deluje isuviše 'čisto', čini se kako je jedino njegovo nesigurno mesto pozicija autora / autorke i nivo neizbežnog učitavanja (naknadnog ili ne) njegovog / njenog kulturnog, rodnog, političkog, ideološkog diskursa, ili sasvim slučajnih subjektivnosti¹. Kako bi, ili zašto trebalo problematizovati 'čiste' analize? Ukoliko lociramo, prepoznamo, proglasimo i izdvojimo objekat istraživanja kritici, (samo)pre – ispitivanju, preostaju pitanja ili izbora uzorka ili procesa obrade i / ili nivoa učitavanja. Tako je naša pažnja neizbežno usmerena na onog / onu koji / koja omeđuje / obrađuje, i dok se sam objekat izučavanja potencijalno re-organizuje (određeni segmenti se uključuju ili isključuju) on i dalje ostaje izdvojena, konstruisana, statična celina. Sa druge strane (ali ne nasuprot tome) da li je moguće izvesti 'prljavu' analizu? Kako (i da li) možemo / smemo misliti 'prljavo'?²

1 Zanimljivi su primeri antropoloških studija čije se razlike zasnivaju na rodno određenim pozicijama autora (videti: Malinowski, 1922, i Weiner, 1988), ili preispitivanje Winckelmannovih taktika izbora umetničkih dela za Istoriju umetnosti od strane Alex Potts-a (videti: Šuvaković, Diskurzivna analiza).

2 Termin 'prljavo' preuzimam iz umetničke prakse, odnosno dosadašnjeg rediteljskog rada i iskustava. 'Čista' režija bila bi ona organizovana i izvedena tako da onemoguću greške u čitanju/percepciji, što bi podrazumevalo poštovanje jedinstava, doslednost, nedvosmisleno označavanje na sceni, jedinstven ritam, dobro uređeno trajanje, itd. odnosno pretpostavku o savršenom poštovanju dogovora o razumevanju pozorišnih konvencija od strane izvođača i publike. Sa druge strane ono što nalazim neuporedivo uzbudljivijim su efekti koji se ostvaruju namernim 'greškama', npr. uspostavljanjem pa zatim narušavanjem 'četvrtog zida' (jedne od osnovnih pozorišnih konvencija), promenama ritma, dvosmislenim označavanjem, itd.

1.1. 'Prljavu' analizu trebalo bi usmeriti upravo na slabe tačke 'čiste' (što ne znači i obavezno je isključiti), na njene margine, izuzetke, neobrađive podatke, jer zapravo mišljenje ili pisanje ili govorenje nikada nije i ne može biti nevino, odnosno čisto. Ovakvu pretpostavku možemo uzeti za osnovu postupka koji ćemo nazvati 'prljavim'; u pitanju je upisivanje 'svesti' o efektima u protokole i procedure konstruisanja i izvođenja mišljenja, analize, pisanja. Ili drugačije, naše govorenje ili pisanje je segment materijalne produkcije, i koristi se označavanjem, indeksiranjem, identifikovanjem, odnosno činovima interpelacije, i tako dalje, to jest upravo mehanizmima imanentnim kulturi. Kritička, predlažem 'prljava' analiza bi trebalo da otvara, pre nego zatvara probleme, pitanja, pravce daljeg kretanja i mišljenja; da misli promenjivost u kojoj učestvuje, koju pokreće, pre-usmerava, zaobilazi, itd. Mišljenje o kulturi / kulture bi tako zahtevalo 'svest' o njenoj fluidnosti, o efektima pojedinačnog / kolektivnog izvođenja kulture, diskurzivnu i / ili komparativnu analizu, pre-ispitivanje odnosa / uticaja drugih naučnih ili ne, polja (studija roda, politike, ekonomije, ali i literature, popularne kulture, masovnih medija, itd.) – jer oni operišu simultano i među – zavisno, interdisciplinarnu platformu i metodologiju rada, itd. A fiktivni scenario broj 2 glasilo bi: dok pišem o kulturi (koja je u pokretu), znajući ili ne, nameravajući ili ne, moj jezik, moj govor, moja misao je oblikuje, izvodi, procenjuje (učestvuje u pokretu).

2. Nakon izbora pristupa moramo se zapitati kakvo je to polje delatnosti / proizvodnje o kojem mislimo / pišemo / govorimo, ili, kakvim ga vidimo / otkrivamo / uspostavljamo? Dok upiremo naš pogled ka kulturi, da li tragamo za jedinstvenim poljem potencijalno heterogenih praksi, ili registrujemo sve (moguće) mnogostruke prakse, da li uživamo u produkciji, prezentaciji i klasifikaciji umetničkih artefakata, ili se kritički odnosimo prema produkciji društvenih fantazama, ili zapravo (možemo da) činimo sve to? (Ni pri ovoj odluci ne možemo ostati 'čisti', čin izbora raz-okriće i naše pozicije, pogled takođe nije nevino.) U svom delu *Postmoderno stanje* Lyotard izvodi tezu o nemogućnosti uspostavljanja jedinstvenog metadiskursa, i zapravo diskurs-atmosferi postmodernog doba. Legitimna sumnja u mogućnost jednako dominantnih diskursa može se zasnivati na pitanjima o ekonomskim pozicijama institucija (ne isključivo u tradicionalnom smislu) koje određene diskurse (pro)izvode, tj. na pitanjima o moći u idealizovanom pluralnom polju diskurs atmosfere. Ipak, Lyotardov termin atmosfere neodoljivo priliči savremenom dobu, jer polje kulture danas teško da je jedinstveno, jednoslojno, jednostrano. Prisutan je osećaj kompleksnosti, neuhvatljivosti, gotovo efemernosti, kretanja kroz maglu (ne usled smanjene vidljivosti već gustine) mnoštva govora, različitih (manje ili više vidljivih) društveno političko ekonomskih uticaja. Slici kulture / o kulturi tako bi mogla da odgovara zamišljena scena sukoba; klasnih borbi; promene pozicija, parametara, paradigmi; odnosno scena konstantnih previranja, re-organizacija, re-strukturacija, re-artikulacija, itd. U prilog ovakvoj slici ide i uslovnost savremene mnogostruke paralelne 'svesti' o

naprimer globalnoj i lokalnoj sceni. Naime (f. scenario broj 3) dok gledam jednu repertoarsku predstavu u Beogradu, mogu istovremeno da mislim o predstavama iz Nemačke, ili Francuske (koje sam ne / posredno iskusio ili ne), ali i da je poređim sa drugim predstavama u Beogradu, ujedno u moju misao uključujući svest o kući / producentu, njihovoj društveno, političko, ekonomskoj poziciji u gradu, koji je glavni grad jedne zemlje opet društveno, političko, ekonomski određene itd. Niz se može dalje razvijati, mišljenje o kulturi postaje nalik Deleuzeovoj i Guattarijevoj shemi rizoma. Savremeno društvo je decentralizovano, samim tim i njegova mnogostruka polja delatnosti – pred nama je bezbroj podjednako legitimnih pravaca i staza (paths) i mi se kroz njih krećemo / probijamo manje ili više uspešno, ali slobodno. Da li je tako?

3. U svojoj knjizi *Protocol, How Control Exists after Decentralization*, Galloway izdvaja dva protokola neophodna za prenos informacija, odnosno postojanje, operativnost, delotvornost Interneta: TCP / IP i DNS. TCP je protokol koji se brine da li je poruka stigla u celini, dok je IP odgovoran za prenošenje malih delova podataka ‘datagrama’ sa jednog mesta na drugo, za usmeravanje putanje (routing) i fragmentaciju (fragmentation). Struktura TCP / IP protokola odgovara strukturi umreženog rada (meshwork) ili rizoma. Komunikaciju omogućava i DNS (*Domain Name System*), protokol zadužen za prevođenje Internet adresa u brojeve. Ovo je hijerarhizovani protokol decentralizovane mreže (decentralizovane jer svaki njen element sadrži samo informacije isključivo o zoni ispod), i struktuiran je kao obrnuto stablo. DNS je projekat konstrukcije jedinstvenog, iscrpnog indeksa za sve stvari. Tenzija između ova dva osnovna protokola – jednog koji deteritorijalizuje i drugog koji reteritorijalizuje stvara protokolarni sistem i omogućava mu da bude tako sveobuhvatan i moćan. Ili: da, savremeno društvo je decentralizovano ali njegovi centri moći nisu raspršeni. Mehanizme kontrole, upravljanja, nadzora omogućiće bolje poznavanje pravila igre.

3.1. Opiranje ‘čisto’ ideji kulturnog prostora izvan i bez uticaja pokreće pitanja idološkog učinka na više ravni. Po Althusseru *idologija je predstava imaginarnog odnosa individua prema njihovim stvarnim uslovima egzistencije*. Ne samo da je kultura idološki aparat ³ sa određenim efektom / učinkom već je i čin izbora, pristupa, omeđivanja, proglašavanja ili *kretanja* idološki određen ili konsekvantan. Marina Gržinić u svojim pro-aktivističkim tekstovima o kulturi, medijima, umetničkim praksama i institucijama izjavljuje: *It is all about activism from the real space in the virtual domain for real people*. Možemo li kulturu misliti kao virtualni domen stvarnih ljudi za stvarne ljude. Pri tom, ne *virtuelni* kao ne-stvarni, tj. manje-posledični, izdvojeniji, izolovaniji, ogledniji. (Nemoguće je odrediti

3 Althusser kao državne ideološke aparate (DIA) navodi: religijski DIA, školski DIA, porodični DIA, pravni DIA, politički DIA, sindikalni DIA, informacioni DIA i kulturni DIA.

nivo stvarnost virtuelnog danas, nezavisno od izbora parametara.) Već *virtuelni* jer su njegovi mehanizmi kodiranja, odnosno protokoli i procedure njegovog konstruisanja, izvođenja i konstituisanja potencijalno transparentniji. Kultura je samo naočigled manje efektivna od drugih DIA, ali je možda usled toga lakše kritički delovati/raditi sa njom i u njoj. U njoj svi učestvujemo, nemoguće je podeliti se na one koji je proizvode ili konzumiraju, svi se kroz nju krećemo, kao oni koji šaljemo, prenosimo, koristimo se podacima. Ukoliko idologija ne postoji bez subjekata, odnosno postoji za njih, važno pitanje je koji i kakvi su subjekti trenutno u igri. Ili, želeli to ili ne, pitanje glasi: kakvi *smo* subjekti u igri?

3.2. Kako je naše *kretanje* konsekventno? Po Paolo Virnou jedino moguće političko delovanje u savremenom društvenom životu je građanska neposlušnost ili egzodus. Kako egzodus nije glas / *vice* već izlaz / *exit* (*Ukratko, exit se sastoji u beskrupuloznoj intervenciji koja prelazi preko pravila igre i izluđuje protivnikov kompas.*), građanska neposlušnost je osnovna forma političkog delovanja mnoštva. Kako Virno navodi, nije u pitanju nepoštovanje zakona, već dovođenje u pitanje same državne prirode zapovedanja. Institucijom *političkog tijela* prema Hobbesu, obavezujemo se na poslušnost prije nego i znamo što će nam biti naloženo: *Obaveza na poslušnost, prema kojoj važe civilni zakoni, prethodi bilo kojem civilnom zakonu* (Hobbes, iz: Virno, *Gramatika mnoštva*). Ako smo u kulturu 'uronjeni', predlažem kulturalnu neposlušnost. Predlažem prljavu analizu, svojeglavo kretanje, menjanje pozicija, zakrčenja, vraćanja i nagomilavanja informacija, nova pravila igre. Predlažem (f.sc.broj4) subjekte kulture čije je mišljenje / analiza / pisanje / govor (o) kulturi 'svestan' da mu ona ne prethodi, kao što on ne prethodi njoj, da je u nju 'uronjen' i da je on (za druge subjekte takođe) bezizorno proizvodi.

Literatura:

- Liotar, Žan Fransoa. *Postmoderno stanje*. Bratstvo-Jedinstvo. Novi Sad, 1988.
- Galloway, Alexander. *Protocol, How Control Exists after Decentralization*. MIT. Massachusetts, 2004.
- Althusser, Louis. *Ideology and Ideological State Apparatuses*. U: *Lenin and Philosophy and Other Essays*. New Left Books. London, 1971.
- Gržinić, Marina. *Situated Contemporary Art Practices: Art, Theory and Activism from (the East of) Europe*. ZRC Publishing. Ljubljana, Revolver, Frankfurt am Main, 2004.
- Virno, Paolo. *Gramatika mnoštva, Prilog analizi suvremenih formi života*. Jesenski i Turk. Zagreb, 2004.
- Šuvaković, Miško. *Diskurzivne analize*. Univerzitet umetnosti. Beograd, 2006.

Vlatko Ilić

TACTICS OF PERFORMING (DISOBEDIENT) SUBJECTS IN/OF CULTURE

Summary

This text re-questions the acts of one's self-positioning within the field of culture. It proposes a 'dirty' or 'polluted' analysis that will intentionally include in its protocols and procedures the awareness of one's role in constructing, performing, and constituting culture, which is fluid and always/already in process of becoming.